

Сјећање Ђује Вуклиш

Горан Вуклиш

vuklisgoran@gmail.com

UDK 343.819.5(497.15)"1939/1945"

DOI: 10.7251/TOP1703169V

Апстракт: Овај текст садржи сјећање Ђује Вуклиш, рођене 1930. у породици Марин у Бачванима, општина Козарска Дубица. Сјећање садржи кратак историјат породице, праћен детаљним приказом личног доживљаја током окупације и рата, с посебним освртом на збјегове у Козари и на страдање током Козарске офанзиве, као и даљи ток рата у селима дубичког краја. Сјећање је забиљежио и средио за објављивање њен унук Горан Вуклиш.

Кључне ријечи: село Бачвани; Козара; логор Јасеновац; усташе

Бака Ђуја Вуклиш (1930), желећи да сачува сјећање на страдање своје породице, али и страдање српског народа Поткозарја, дала ми је у задатак да вјерно запишем њене ријечи. Из родног села Бачвани код Козарске Дубице, са својим народом кренула је пут Козаре, бјежећи пред усташама. Међутим, као и велика већина српског народа,¹ и бака Ђуја је завршила у логору Јасеновац. Читав свој пут бака је поткријепила чињеницама и сликовитим детаљима.²

Транскрипт сјећања

Моје име је Ђуја Вуклиш (дјевојачко Марин), из Бачвана, општина Козарска Дубица. Рођена сам 24.6.1930. године у селу Бачвани, од оца Лазара и мајке Стоје. Моју породицу у доба мог рођења чинили су дјед Никола, бака Ружа и њихових пет синова: Лазар, Млађен, Драгу-

¹ Односи се на народ у козарским збјеговима - прим. уредништва.

² Ђуја Вуклиш преминула је 20. фебруара 2017. године, у току припреме часописа за штампу - прим. приређивача.

тин, Миле (убијен од стране комшија Злокапа 1934. године због неких размирица), и Јово који је живио одвојено од породице у другој кући у селу. Породица мог дједа била је једна од имућнијих у селу, пошто је имала доста обрадиве земље, као и доста чланова породице. У селу се тада живјело углавном од пољопривреде и сточарства. Имали смо зида-ну породичну кућу на подрум какву су имале ријетке фамилије у нашем крају, и сви осим стрица Јове смо ту живјели. Кућа је била мало издвојена из села и налазила се на брду. Моја мајка Стоја преминула је 1,5 годину након мог рођења, тако да је нисам ни упамтила. Након смрти мајке бригу о мени су, поред свих, највише преузели дјед и бака. У октобру 1936. године мој се отац поново оженио тако да сам добила маћеху Анику. Са Аником мој је отац добио још троје дјеце, а ја сам добила брата и двије сестре по оцу: Миле (1937), Радосава (1940) и Стоја (1941). Живјели смо срећно пошто су стричеви и мој отац били сложни и заједнички су све радили. Доласком рата наша срећа је прекинута.

У априлу 1941. године чули смо да смо нападнути од стране Њемачке и да нам је пропала држава. Ускоро се појавило безброј њемачких тенкова који су ишли цестом од Костајнице према Дубици, а које сам посматрала са другом дјецом са брда изнад моје куће, које се назива Стража. Сјећам се да су старији људи говорили да ти тенкови иду на Русију. Убрзо након тога смо чули да су Хрвати основали своју државу преко Уне са новцем који се назива „куне“, и са војском која се назива усташе. У том тренутку нисмо знали да ће и наша земља потпасти под усташку власт. У селу су се почели појављивати хрватски жандари и усташе у мањем броју али у почетку није било злочина. Већ тада се чуло да су најгори „Баћинци“, усташе из села Баћин које се налази преко Уне од Комленца, а у ком су сви наши имали неке познанике. Спомињале су се некакве кречане, мада ја нисам тада разумијевала о чему се ради. По селу се почело тајно причати да ускоро треба да почне устанак против окупатора у ком је требало да узму учешће сви способни мушкарци. Причало се да ће борци из околних села ићи у напад на Костајницу. Једног јутра су зазвонила сва црквена звона, што је био договорен знак да се почиње са устанком и борбом. Мој је отац рекао маћехи: „Готово је, жено, иде се на Костајницу“. Сјећам се да није било никаквог оружја осим вила, сјекира, мотика итд., и да је у читавом селу била једна пушка, коју су крили од усташа. Такође памтим да су моји причали да има један пушкомитраљез који се носи тамо гдје треба и стално се премјешта. Читав дан након њиховог одласка за Костајницу слушали смо пуцњаву из тог правца. Најтеже је било мом дједу и читав

дан је ходао по дворишту и јаукао. Сјећам се да сам му рекла: „Немој, ђеде, плакати“, а он ми је одговорио: „Како да не јаучем, моја су четири сина горе“. Након тога сјећам се да су отац и стричеви повремено долазили кући по пресвлаку и по храну и да су се враћали назад у јединицу. Кући су се вратили након што их је непријатељ одбио од Костајнице, а онда је наступило најгоре доба за нас – Козара.

Сјећам се да је једне недјеље, у јуну 1942, наређено (не знам од кога) да се народ повлачи и да се иде у Козару. Све смо оставили а спаковали смо толико колико је могло стати у једна запрежна кола, и још је у колима било нас четворо дјеце и дјед. Ишли смо према Читлуку до наших рођака Марина, гдје смо преноћили. Те ноћи смо у рођаковој башти у рупу закопали већину ствари у једном сандуку и након што су затрпали рупу земљом посадили су купус да се не позна да је ту законано нешто. Сљедећи дан око десет часова кренули смо даље у Козару. Са собом смо потјерали двије краве и око десет свиња, да бисмо имали шта јести. Мислили смо да идемо на неколико дана па ћемо се вратити кући али након тога већина мојих није никад више кућу видјела. Ишли смо на Кнежицу и даље преко јеловачких брда према Широкој Луци. Све вријеме док смо ишли падале су гранате и надлијетали су нас авиони. На једном мјесту сам видјела како је граната разлијела читаву породицу. У Широкој Луци смо још увијек били сви заједно али смо ту оставили коње и кола пошто се даље узбрдо није могло другачије него пјешке. Било је ту доста рањеника који су молили да их неко убије само да их не нађу усташе. Сјећам се да је један старији човјек из сусједног села Страјић упртио свог рањеног сина на леђа да га носи даље у Козару. Чули смо да су усташе и Нијемци већ на Кнежици и да крећу за нама. Када смо ушли дубље у Козару биле су још двије фамилије из села са нама. Ту је мој стриц Драгутин узео пушку и отишао у борбу. Трећи дан након тога смо чули од једног његовог друга да се један од усташа попео на јелику и да га је са ње убио. Тад су један од стричева и отац ишли да га нађу испод тог дрвета и да га сахране али њега није било. Никад се није сазнало гдје је завршило његово тијело. Мог дједа је то јако погодило, сјећам се да смо ишли да укрешемо букових грана за краве и да је он плакао а ја сам га тјешила говорећи му да је можда стриц прекомандован у другу чету, а он ми је рекао: „Е моје дијете, отишао је он у црну земљу“. На истом мјесту смо се задржавали и даље, хранили смо се тако што смо музли краве које смо повели и у договору са другим домаћинима клали смо свиње које смо потјерали од куће. Сјећам се да су ту биле направљене и неке колибе у које смо се

склањали пошто је углавном ноћу падала киша. Тада смо већ знали да смо у обручу, па смо, када чујемо да се пуцњава приближи Широкој Луци, бјежали дубље у шуму. Не сјећам се тачно колико смо дуго били ту.

Једне ноћи нам је речено да идемо у пробој преко цесте у Јеловцу пошто је ту најуже. Народ је потјерао сву стоку са собом пошто се мислило да се враћамо кућама. Најгоре су биле овце које су погубиле јагњад па су непрестано блечале а то се по ноћи далеко чуло па смо откривени. Почела је пуцњава по нама, и тада је командовано да се враћамо назад. Настала је велика гужва у ноћи и ту се народ расуо. Ми смо се у тој гужви одвојили од дједа и стрица Млаћена. Такође се ту раздвојила и породица стрица Јове, који је био у близини. Након тога смо се вратили поново на Козару и поново смо правили колибе, и послје пробој више није покушаван. Већина породица се у покушају пробоја раздвојила и погубила, са нама је остао само отац. Поново смо се вратили на једно узвишење изнад Широке Луке. Ту смо већ остали без стоке а самим тим и без хране. Сјећам се да је отац однекуд донио лончић кукуруза и мислио је да га скува нама за јело, али није смио да наложи ватру пошто су усташе били у близини. Отац је отишао да тражи воду за пиће, а ми смо се склонили у рупу иза једне букве која је пала од удара гранате па је у падању повука са собом и своје коријење и тако направила рупу у земљи која је нама послужила као заклон. Отац се вратио након неког времена и рекао маћехи; „Аника, нема воде нигдје, а усташе су ту близу. Ето их испод нас. Останите ви ту, теби и дјечи неће ништа, а ја оде мало даље, бојим се то ће дијете заплакати па ће нас онда све наћи. Вратићу се ја кад они оду“. Оца сам тад посљедњи пут видјела.

У тој рупи смо преноћили и идуће јутро је са нама био и један непознат старији човјек који је мене подсјетио на мог дједа, па сам се накратко обрадовала мислећи да се вратио мој дјед. Тај се човјек послје одвојио од нас, тако да смо поново остали сами. Из нашег заклона смо јасно видјели да усташе празне Широку Луку и да полако одводе колоне људи. Ми смо се бојали да ћемо остати сами у шуми, а речено нам је да ће послје ићи „грабље“, усташе који иду држећи се за руке и да ће stradати сви које нађу а који се нису предали. Видјели смо да се народ предаје, предавали су се тако што су везали бијелу крпу и тако ишли према усташама. Одлучили смо да се и ми тако предамо и напустили смо заклон кренувши према групи усташа који су чували једну групу народа. Причало се да је Козара пуна Нијемаца, али их ми у току свог боравка на Козари никада нисмо видјели. Нас су спроводиле и

убијале само усташе, наше дојучерашње комшије. Када су нас угледали, један од њих нам је љутито рекао: „Гдје сте досад били, ајде тамо у колону међу друге“. Ту је било доста народа, али и доста наших рањеника који су лежали. Они су остали иза нас, вјероватно су их послије побили. Када су нам наредили да кренемо, ја сам узела сестру Стоју и носила је све вријеме, пошто је маћеха носила Радосаву и ствари. Мог брата Милу није имао ко носити па је у петој години морао пјешке да иде за Јасеновац. Када смо кренули, након неког времена наишли смо на неки поток и ту смо сви навалили да пијемо воду пошто смо били жедни. Чудили смо се зашто усташе не реагују на то што се издвајамо из колоне, али када смо кренули још мало напријед видјели смо разлог – узводно у води је лежао мртав човјек који је већ био надувен. Даље су нас истјерали преко Влашкаваца на Крушковца. Ту смо, међу стоком коју су гонили дубички муслимани, за које смо чули да су послани да купе стоку и пљачкају куће, препознали нашу краву. Маћеха је кренула да је помузе, а усташа је замахнуо пушком на њу и дрекнуо: „Куда ћеш?“. „Пошла сам да умузем дјецу млијека, гладни су“, рекла је она. „Натраг“, поново је дрекнуо. Ту смо се задржали око пола сата, да се наши гониоци одморе, и кренули смо даље. Сјећам се да сам на Крушковцу на цести видјела жену која је била прегажена насред цесте у таквом стању да је била у потпуности равна са цестом пошто су усташе возилима прелазиле преко ње кад год наиђу. Идући са Крушковца према Дубици, видјели смо у двориштима кућа поред цесте да стоје лијепо обучени младићи и дјевојке и смијали су се нама. Касније сам сазнала да су то били Хрвати који су ту живјели. Дошли смо у Дубицу и низ Уну до Саве. Даље су нас превезли скелом преко воде пошто је мост био закрчен људима. Када је скела била насред воде, једна жена је искочила и удавила се. Та се жена презивала Кондић. Ту смо заустављени прије уласка у логор, сјећам се да смо сједили на пијеску који је остао када се вода повукла. Нас неколико стотина чувало је неколико усташа. Ја сам била прва до једног од њих. Тог се добро сјећам, био је углађен, утегнут са аутоматом преко себе, пришао је мени. Знао да сам се уплашила и разговор са њим ми се неизбрисиво урезао у памћење. Разговор је текао овако:

- Је ли, мала, како се оно поздрављају партизани?, питао ме је.
- Не знам, одговорила сам.
- Кажу ли смрт фашизму?, и даље је питао.
- Не знам, поновила сам.

— Смрт је сад њима, рекао је и отишао даље низ строј.

Након овог што ми је рекао, јако сам се уплашила и говорила сам маћехи да се сви изљубимо и опростимо јер ће нас сад све овдје побити, а она ме је смиривала. Ту смо се мало задржали а затим смо поново кренули, према Јасеновцу. У Јасеновац смо стигли дан прије Петровдана. До жице логора смо стигли у сумрак; ту сам видјела више запрежних кола са лешевима. Видјела сам двојицу усташа како на шаторском крилу носе леш мушкарца који је растом био сличан једном од мојих стричева. Када су донијели леш до једних кола бацили су га и један од њих је рекао: „О мајку му српску ј... ал` је тежак“. Даље смо потјерани до капије и ушли смо у жицу. Ту је једна од комшиница из сусједног села рекла: „Јој, мој Свети Петре, ће сам те дошла славити“. Видјела сам да десно од тог простора у ком смо се ми налазили гори циглана. Нама су старији логораши рекли само да смо дошли мало раније да бисмо сви били побијени и побациани у ту циглану, пошто су усташе празниле логор да би било мјеста за људе са Козаре. Рекли су да су они преживјели само зато што нису дошли на ред претходног дана, а чуло се да је дошао неко ко је прекинуо убијања. Видјело се да су ступци и жица свјеже постављени па смо претпоставили да је то било плански проширено за народ са Козаре.

У току нашег боравка у жици нисмо имали никаквог заклона од сунца и кише, нити смо имали било какве хране. Прву ноћ смо провели без имало воде, тек нам је у 10 сати ујутро доведена цистерна мутне воде са Саве до капије оградe у којој смо били. Око подне добили смо по једну кришку старог хљеба и мало давно скуваног пасуља који се већ био укиселио. То нам је био читав оброк за тај дан. Народ је био присиљен да врши нужду у жици. Сјећам се да су дјеца на коју није имао ко пазити усљед глади јела чак и људски измет. Након неколико дана боравка у жици глад је почела да уништава ионако уморан и изнурен народ, а нови затвореници су пристизали свакодневно. У мом, а вјерујем и у памћењу других који су ту били, остао је приказ дјетета које је сисало мртву мајку, која је мало прије тога умрла. Такође су дјеца масовно умирала, уништена дугим пјешачењем, а докрајчена глађу и уопште боравком у жици. У једном углу жице били су раније остављени избодени лешеве троје дјеце, старих отприлике од 8 до 10 година, једног дјечака и двије дјевојчице. Знао да су им ране од убода биле учрване и да су их сви заобилазили због смрада. Чули смо до људи који су их познавали да се ради о брату и двије сестре који су дошли са мајком, која

је умрла ту у логору. Није се знало шта су скривили усташама да их на тај начин усмрте. У таквим условима смо провели скоро мјесец дана у жици, без икаквог склоништа, са једним оброком на дан и са малом цистерном прљаве и вруће воде из Саве. Свакодневно је неко умирао, а најгоре је било дјечи којима су умирале мајке па су остајала препуштена сама себи. Из жице смо могли видјети како усташе често одводе мање или веће групе људи, међу којима и жене и дјецу, назад према води. Усташе су говориле да их воде скелом на пољопривредне радове негдје према Млаци. Обично се такве одведене групе никада више нису вратиле. Међу логорашима се чуло да одведени негдје на другој обали копају гробницу онолику колико усташе сматрају да могу побити за један дан, а затим и сами заврше у тој гробници. Кажу да је ту крв кључала из земље. Такође смо сваки дан гледали како усташе ујутро рано одводе колону мушкараца средње доби и стараца у другом правцу поред пруге, а враћали су их тек предвече. За њих се говорило да иду радити у шуми, а сваки од њих у повратку је носио по већи сноп врбових мо- така. Било је примјетно да колона буде увијек мања у повратку, вјероватно су оне који би изнемогли од радова убијали и остављали на лицу мјеста. Кад год би та колона наишла, маћеха и ја заједно са другима бисмо прилазили жици и покушавали познати неког од својих. Ја сам у сваком старцу препознавала свог дједа.

Један дан нам је наређен покрет за Новску. Поново сам ја носила малу сестру. Дотјерани смо до једне велике штале. Прије него што су нас затворили, свако од нас је морао скинути сву одјећу и ући у једно веће буре, у ком се налазила нека бијела течност. Вјероватно су се бојали заразе од нас. Након купања сви мушкарци су ошишани до главе, а женама су косу намазали петролејом. Одјећа нам није враћана, већ су сваког од нас појединачно записали. Потпуно голи затворени смо у ту шталу. Ноћ је била изузетно хладна, поготово за уморан народ изнурен свим тешкоћама које су нас задесиле. Један младић из мог села, Славко Кеча, почео је псовати мајку усташама, говорећи им да нам врате нашу одјећу, док су га остали смиривали јер су се бојали да ће нас усташе побити. Након читаве ноћи тако проведене, ујутро су се отворила врата и почело је прозивање. Како кога прозову, тако му враћају одјећу, која је вјероватно опрана да се не би шириле вашке а тиме и тифус који је владао у то доба. Ово нам је давало неку наду јер смо мислили да нас усташе не би шишале и прале да нас мисле побити. Народ је причао да ћемо највјероватније бити распоређени по хрватским селима да будемо слуге хрватским фамилијама. Сво то вријеме

док смо боравили у тој штали нико нам није давао ни храну ни воду. Са тог мјеста усташе су нас спровели до школе у Старом Грабовцу.

У тој школи смо боравили неколико дана. Школа је прокишњавала и било је ноћу хладно у њој али су нам усташе донијели сламу да је простремо за спавање. Након неколико дана поново смо покренути и враћали смо се назад према Новској. Ја сам и даље носила своју малу сестру. Од Новске су нас усташе водиле даље правцем према Загребу. Када смо дошли на једну раскрсницу у Новом Грабовцу, један усташа који је стајао на тој раскрсници је пришао једној млађој жени која је носила своје дијете, и отео јој га из наручја. Када је она покушала да узме дијете од њега, он је окренуо кундак од своје пушке и ударио је у стомак. То се неколико пута понављало, сваки пут када би она покушала да се приближи он би је ударио кундаком у стомак. На крају она више није ни могла устати, а он је њено дијете однио са собом. Ту су сазване све породице из Новог Грабовца и речено им је да свако од њих мора узети себи једну српску фамилију. Нас су додијелили газдама који су се презивали Гаћо, а који су били сиромашни као и ми, и који нису имали довољно хране ни за себе, а камоли да уздржавају нас. Спавали смо у сијену на њиховој штали. Имали су двије краве које сам ја морала чувати. Наша газдарица нам је давала млијека од тих двају крава тако да смо имали нешто за јело. Ту је преминула моја мала сестра коју сам ја донијела од Широке Луке, преко Јасеновца па све до овог села. Поред нас, ту је била и једна породица из Костајнице, села Календери, и заједно смо ту били око три мјесеца. Чули смо од те жене са којом смо били да је брат њеног мужа, Тривун Шурлан, остао при усташама у Костајници на служби и да ће доћи по њих да их врати кући. Ми смо га сви молили да поведе и нас и он је пристао, али рекао је да нема на папиру да смије водити толики народ, већ је обећао да ће се вратити за три дана, а нама је рекао да попишемо још неколико фамилија из нашег села, да и њих врати кући. Иако му нисмо вјеровали, након три дана је дошао и повео нас 30 у Новску на жељезничку станицу. Ту смо се смјестили у сточне вагоне, и кренули за Хрватску Костајницу. Када смо стигли на станицу прешли смо у нашу Костајницу. Ту нам је Тривун рекао да, када будемо ишли према Дубици, то јест нашем селу, не идемо цестом зато што су ту усташе, већ да, када дођемо до бачванске стране, одмах уђемо у бачванске шуме и тако избјегнемо цесту. Жене нису послушале његов савјет, па смо ишли цестом кроз село. Кад смо дошли до круга бачванске цркве, видјели смо да ту има доста народа и да усташе свраћају сваког ко пролази. Ту смо заустављени, али је једну од

жена које су ишле са нама препознао један од усташа и пропустио нас, рекавши овим другима да смо ми стигли својој кући и да смо ми ту из села. Послије смо чули да је сав тај народ отјеран за црквени бок и тамо поклан.

Када смо дошли кући затекли смо комплетно имање нетакнуто. Од стоке нисмо имали ништа, осим неке подивљале кокоши. Тих дана смо се скупљали у кући Милана Кече, која је била дубље у бачванским брдима. Ту су се налазили људи који су се вратили из логора и Козаре и понеки партизан који је ту боравио ради одржавања везе. Налазили смо се код те куће из више разлога, прво да бисмо се међусобно распитали о несталим члановима наше породице, а друго, да бисмо набили нешто за јело и одјећу. Стално смо се надали да ће се вратити неко од мушких глава наше породице. Тада о њима још увијек нисмо знали ништа. Убрзо смо успјели да како-тако организујемо живот у селу. Оно мало хране што смо имали дијелили смо међусобно. Такође су од стране војске организоване страже на свим брдима одакле су се могли видјети путеви који су водили од Дубице, Костајнице и Кнежице, како би се народ на вријеме могао повући дубље у шуму пред налетом усташа. Обично је на стражу ишло неколико нас млађих уз пратњу једног или више старијих. У то доба усташе су долазиле и пролазиле кроз село у краћем времену али није било масовних злочина. Памтим да се спомињао усташа Марко, који је често долазио у село код једне дјевојке. Када су то сазнали партизани, њему су спремили засједу и усмртио га је један од партизана из села, док су ту дјевојку истукли. Сваки пут када би се појавила војска, ми смо бјежали од куће. Имали смо увијек спремне завежљаје тако да, чим би стража јавила да иде нека војска, ми бисмо били спремни за напуштање куће. Тако смо провели вријеме до 1944. године.

У зиму 1943. на 1944. годину у нашим селима појавили су се Черкези. Ми нисмо знали ни ко су они ни ко их је довео у Поткозарје. Само смо чули за њих да се истичу у силовањима. Једно јутро су их примијетили са страже и нама је дојављено да напуштамо куће. Сви смо се склонили у кућу једног од мјештана, која се налазила у једној шумској ували даље од села. Наш комшија Млађен Злокапа нам је рекао да није добро што смо сви у кући, пошто из увале не видимо ко долази. Он је рекао да ће он ићи да стражари, а и ја сам изашла са њим. Он је имао болесну ногу и кретао се јашући на коњу. Изашли смо око 50 метара даље од куће. На мени је била црвена кошуља. Прва сам угледала како нам из правца одакле их нисмо очекивали на коњима

долазе два човјека. Млађен је рекао: „Ако буду наши, они ће ићи шумом, неће путем“. Када је видио да долазе путем, рекао је да је то вјероватно бочна патрола која је дошла шумским путем из правца Костајнице. Та два војника су застала и могли смо јасно видјети да један од њих осматра двогледом околу. Брзо смо отишли до куће гдје су били остали и рекли им да смо видјели два војника. Они су одлучили да остану, а нас двоје смо се раздвојили и покушали побјећи. Он је побјегао брже од мене према Бајаличком гају, пошто је био на коњу, а ја сам одлучила да бјечим у другом правцу од оног у ком је он кренуо. Тада су они већ стигли до куће и питали све који се ту налазе: „Партизанка, гдје је партизанка?“ Они су у страху показали у ком сам правцу отишла и Черкези су ме брзо стигли. Пуцали су за мном, али моја је срећа била што сам тада већ трчала низ страну према једном дијелу шуме у ком сам се сакрила. Они вјероватно нису смјели ићи даље у шуму, пошто су се бојали партизана. У току читавог рата усташе и Черкези никад нису смјели ићи дубоко у шуму у нашим селима, пошто је улазак у шуму значио борбу са народом и партизанима. Шума је увијек била наша заштита.

У јуну 1944. године села у нашем крају, Бачвани и Шеварлије, након свих проживљених невоља страдала су од комшија преко Уне – усташа из Баћина. Њихов план је био да побију и попале прво све у Бачванима, па су зато планирали прећи Уну рано ујутро на бачванском купалишту. Из неког разлога промашили су мјесто преласка и прешли су на Планишту – купалишту села Шеварлије и одмах су почели покољ у засеку Малинићи. Тада је један дио усташа дошао и у наше село. Нас је то јутро поново спасио Млађен Злокапа, пошто смо ми још увијек спавали и нисмо знали да су усташе упале у село јер је наша кућа била издвојена из села па нисмо чули шта се дешава, нити смо чули повике стражара. Он је дојахао до наше куће и викао: „Устајте, Аника, што не бјежите, сунце вам, ето усташа попалише Малиниће“. Чим нас је пробудио, он је наставио даље према брдима, а ми смо се спремали за напуштање куће. Ја сам побјегла, а маћеха се задржала да још нешто узме из куће. У том часу неколико усташа је већ стигло до наше и куће Ђурађа Злокапе, које су се налазиле једна до друге. Тада маћеха више није могла побјећи већ се са двоје дјеце сакрила изнад штале, одакле је јасно видјела усташе и чула њихов разговор. Послије ми је причала да су дошла двојица и да је један рекао: „Ајд на шталу види шта има“, а овај се попео и рекао: „Ево у сијену мјеста гдје су спавали партизани“. На нашој штали је у то доба спавала породица Мијата Јуки-

ћа из данашње Хрватске Слабиње. Овај са земље је командовао: „Пали све, али види шта има у штали“. Када је сишао и погледао у шталу, одговорио му је: „Имају двије краве“. Усташа који је наређивао је рекао: „Краве пусти, а све остало запали“. То је била памет баћинског усташе, према кравима самилост, а дјецу из колијевке су бацали у ватру. Штала је брзо планула, чак је цријеп падао по маћехи и дјечи. Тада је маћеха искористила дим и удаљила се од горућег имања. Већина Бачванаца успјела се спасити пошто су се на вријеме повлачили, само су пронађене двије старице које су се вратиле кући да узму новац који им је остао и ту су их поклали. Скоро све куће у Бачванима су попаљене али на срећу нису пронашли много мјештана. Много горе су прошли Малинићи, гдје је поклано 55 људи. Чули смо послије да су клали читаве породице и након тога их палили у њиховим кућама. Ђуђо Дилинић је порадио у млин са женом и оставио пет ћерки и једног сина код куће. Када је почело пуцање, они су се подвукли под обали рјечице Слабиње и тако се сакрили. Кад су се вратили кући нашли су само пепео од куће и дјече.

Када смо се ми вратили кући затекли смо све спаљено. Киша је стално падала а ми се нисмо имали гдје склонили. Поред тога, ми нисмо имали мушке главе да нам како-тако оспособи кућу за живот. У почетку смо ишли сваке ноћи код комшија Марјановића на спавање. Њима је била остала штала па смо у њу простирали сламу и тако сви заједно спавали. Послије смо успјели оспособити једно собу која је била на пола изгорјела па смо тако презимили. Већ се почетком 1945. године чуло да Њемачка посустаје и да би се рат могао ускоро завршити. Усташе након покоља у јуну нису више у већем броју долазиле у село, пошто се и партизански покрет омасовио и скоро сав преостали народ је био ангажован на неки начин. Још увијек се народ повлачио пред наиласком неке војске, док се не утврди коме припадају. Ми смо још увијек живјели у нади да ће се појавити неко од наших, пошто нисмо знали шта је било са оцем, стрицем Млаћеном и дједом. Да је рат завршен и да је наш крај коначно ослобођен, сазнали смо након што смо се у прољеће 1945. повукли пред наилазећом непознатом војском у село Диздарлије. Ту су нас у воћњаку Луке Стојаковића пронашли партизани из Србије и рекли нам да се слободно вратимо кући и да никад више нећемо бјежати.

Недуго након што је проглашено да је рат у потпуности завршен, вратио се из ропства из Норвешке наш комшија Бранко Кос. Тада смо сви ишли код њега да питамо да ли је видио неког од наших. Нама

је рекао да је мој отац заробљен заједно са њим на Козари, и да су са Козаре отјерани на Церовљане и затворени у штале три дана без хране и воде. Након тога су сточним вагонима транспортовани за Сајмиште. Ту су прво били на некаквим барама. Сви они који су похватани на Козари били су ангажовани на шумским радовима. Ту је Бранко једном искористио прилику и покушао побјећи и био ухваћен од стране Нијемаца и упућен је у Норвешку. Посљедњи пут је мог оца видио како лежи потрбушке на голој земљи у несвијести сав поцрвенио од јаког сунца и испуцале коже на леђима, коју су други логораши откидали и јели усљед велике глади. Не сјећам се ко нам је то рекао, али чули смо да су стриц и дјед Млаћен страдали у самом логору Јасеновац. Причали су да је један усташа из неког разлога убио стрица пред дједом и да је дјед онда опсовао такву државу, а усташа је потом убио и њега. Након рата успјели смо својим тешким радом и уз помоћ комшија да некако обнормимо имање да буде довољно за нас да преживимо, мада без пет мушких глава никад није могло бити оно исто.

Данас смо живи мој брат Миле и ја. Миле са својом породицом живи у Козарској Дубици. Више нема презимена Марин у Бачванима.

Драгутин Марин, каплар, погинуо на Козари (други здесна)

Млађен Марин, убијен у логору
Јасеновац пред очима свог оца
(десно)

Миле, Ђуја и Радосава Марин,
сликано након рата

Закључна мисао

„Сјећање баке Ђује“ је једно у низу сјећања која потврђују и чињеницама поткрепљују страдање српског народа са подручја општине Козарска Дубица. Голготу Козарске офанзиве осјетили су сви Срби, а нијансе њихових запажања изњедравају снагу и понос најстрадалнијег народа у току Другог свјетског рата - Срба.

Goran Vukliš

The memory of Đuja Vukliš

Summary: This paper is composed of written memory of Đuja Vukliš, born in 1930 as Đuja Marin in Bačvani, village in today's municipality of Kozarska Dubica. The memory contains a brief family history, followed by a detailed account of the days of occupation and resistance, with a special focus on the ordeal during the Kozara Offensive in 1942, as well as the following years of war in the villages surrounding the town of Dubica. The memory was collected and transcribed by her grandson, Goran Vukliš.